

ІННОВАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ РІЗНИХ ГАЛУЗЕЙ ПРОМИСЛОВОСТІ

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економічних систем підвищується значущість застосування наукоємних технологій. Роль нових знань і їх практичної реалізації в різних галузях економіки настільки велика, що саме вони визначають рівень розвитку економіки країни і забезпечують її економічну незалежність. Одним з перспективних напрямів розвитку всіх галузей промисловості і економіки країни в цілому є інноваційний шлях розвитку [2].

Інноваційні технології повинні знайти застосування як у виробничих процесах, так і в управлінні організаціями (підприємствами). Це дозволить модернізувати виробничий процес, скоротити виробничі витрати і підвищити рівень рентабельності виробництва.

Як показує практика господарювання, однією з основних причин неефективного розвитку виробництва є не відповідний сучасним вимогам інноваційного розвитку рівень автоматизації та інформатизації систем управління підприємством. Це викликає необхідність розробки інноваційних механізмів, перш за все в області управління, покликаних дати могутній поштовх до підвищення його ефективності. Поки ж інноваційна активність низки галузей і промислових організацій залишається вельми низькою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Узгалянення досягнень сучасної економіки й теоретико-методологічних основ інноваційного підходу до вирішення стратегічних економічних проблем розвитку галузевих структур і регіонів містять роботи вітчизняних і зарубіжних вчених І. Бланка, В. Геєця, Н. Кондратьєва, Д. Кейнса, Ф. Котлера, А. Маршалла, Ф. Модельяні, М. Портера, Дж. Робінсона, М. Туган-Барановського, Дж. Р. Хікса, Е. Чемберліна, У. Шарпа, Й. Шумпетера та ін. Значний внесок у вирішення регіональної проблематики інноваційного розвитку внесли провідні вчені: В. Бабіч, П. Бубенко, М. Кізім, Г. Ковалевський, Т. Лепейко, В. Онищенко, В. Семіноженко, В. Торкатюк, Л. Шутенко та ін. Безпосередньо організаційно-економічним механізмам підприємств присвячені роботи І. Абрамовича, А. Ачкасова, Л. Кравцової, І. Корінька, А. Крушевського, Т. Момот, Г. Онищука, М. Руля, В. Петросова, Р. Тяна, Т. Юр'євої та ін.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження теоретичних засад і методів ефективного управління підприємствами різних галузей промисловості з використанням інноваційних технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективність інноваційного розвитку підприємства значною мірою залежить від його спроможності швидко

ко і своєчасно здійснювати нововведення, адекватно відповідати на вимоги внутрішнього та зовнішнього середовища [4]. Негативний вплив макроекономічних і внутрішньополітичних процесів на загальний стан економіки країни, недостатня ефективність механізмів управління інноваційним розвитком і, як наслідок, скорочення споживання вплинули на зниження обсягів інноваційної активності промислових підприємств України. Так, протягом 2000 – 2012 рр. інноваційна активність знизилася у 1,3 рази – з 18,0% у 2000 р. до 13,8% у 2012 р. Інноваційний розвиток українських підприємств стримується відсутністю методології, методичних підходів до оцінки інноваційного потенціалу та не вирішується проблема залучення інтелектуальної власності до виробничого процесу. На практиці це призводить до того, що українські підприємства не виділяють достатньо ресурсів для досягнення інноваційних цілей, формування стратегії інноваційного розвитку і розробки організаційного механізму його реалізації. Залишається невирішеною проблема моніторингу інноваційного розвитку підприємств і прийняття рішень щодо адаптації стратегії розвитку підприємства до змін у зовнішньому середовищі. У зв'язку із цим набуває актуальності питання забезпечення управління адаптивним інноваційним розвитком суб'єктів господарювання.

Дійсно, краще співвідношення „витрати – ціна – якість” базується на вищому науково-технічному рівні виробництва. Це обумовлено тим, що вищий рівень технологічного забезпечення виробництва забезпечує і оптимізацію співвідношення ціни і якості. Недивно, що забезпечення високої якості продукції при низьких витратах у „аналізаторів” і „проспекторів з низькими витратами” досягається на базі постійних інновацій в продуктах, технологіях виробництва і методах управління [1].

Це доводить і динаміка відповідних показників. Так, за параметром загальної інноваційності підприємства, розрахованому як показник інтенсивності і радикальності застосованих інновацій у виробництві, маркетингу і системах управління, лідерами виявилися „проспектори з низькими витратами” і „аналізатори”. Високі показники продемонстрували і „захисники якості”, яким доводиться постійно пристосовуватися до запитів багатих і вимогливих клієнтів. Гірші показники інноваційної діяльності були характерні тільки для „аутсайдерів” і „монополістів з високими витратами”. Таким чином, монопольне положення зовсім не сприяє вдосконаленню бізнесу. При детальнішому аналізі структури інноваційної поведінки виявилися декілька принципових відмінностей в структурі

турі і інтенсивності нововведень, реалізованих фірмами різних стратегічних типів поведінки [6]. Лідирують по рівню радикальності застосованих інновацій в продуктивній лінійці „проспектори з низькими витратами”. Вони не тільки активно експериментують з новими продуктами в існуючій сфері діяльності, але і проводять активну диверсифікацію виробництва, що спонукає їх міняти форми, що склалися, і системи збуту, шукати нові канали просування товарів. Ту ж лінію поведінки будують і підприємства – „захисники витрат”, що підвищують ефективність своєї діяльності шляхом мінімізації витрат на збут. В області нової технології в лідери виходять „проспектори з високими витратами” і „захисники якості”. Що стосується власних методів управління, то за ступенем поширеності провідною радикальною інновацією виступають нові методи управлінського обліку. Дані зміни відбулися майже в половині фірм – „проспекторів з низькими витратами” і в 1 / 3 фірм – „аналізаторів”. Іншою популярною інновацією в системі управління виступає освоєння нових схем оплати праці. У цьому питанні особливо активні як „захисники якості”, так і „захисники витрат” [5].

Таким чином, особливість української практики реалізації механізму ефективного функціонування промислових підприємств полягає в тому, що в його основі знаходиться стратегія управління результатами [7]. Вона будується на оптимізації співвідношення таких параметрів економічної діяльності, як „витрати – ціна – якість”, яка, у свою чергу, безумовно досягається тими організаціями, які активно займаються інноваційною діяльністю. Іншими словами, підприємства різних стратегічних типів в промисловості розрізняються результативністю своєї діяльності залежно від того, наскільки їх механізм націлений на реалізацію стратегії управління витратами (на основі „експлуатації” споживачів) або управління результатами. Причому останній варіант припускає технологічне забезпечення виробництва якісніших товарів з низькими витратами, що безвідносно від галузевої приналежності і стратегічних типів підприємств забезпечує ним зростання економічних показників діяльності. В даному випадку слід згадати, що інноваційна активність припускає не тільки радикальні технологічні рішення, але і радикальні продуктові і процесні інновації [3]. Стратегія ж „експлуатації” споживачів, відхід від рівноважних ринкових цін у бік їх завищення об’єктивно гальмують інтенсивність інновацій, причому як у виробництві, так і в маркетингу, що негативно відбивається на економічних показниках діяльності промислових підприємств. Проте серйозна проблема реалізації інновацій промисловими підприємствами в Україні пов’язана з тим, що нові ідеї з високою наукоємністю не можуть самі по собі легко вбудовуватися в існуючу бізнес-структуру підприємства. В зв’язку з цим до процесних інновацій у сфері організаційних відносин промислових підприємств слід віднести інтеграцію різних сфер діяльності промислових підприємств, що дозволяє отримати синергетичний ефект (табл. 1).

Аналіз функціонування українських промисло-

вих підприємств дозволив дійти висновку про те, що однією з головних перешкод для розгортання активної інноваційної діяльності у промисловості є відсутність адекватних підходів до управління інноваційними процесами на підприємстві.

На підставі цього виявлено перешкоди соціального, економічного та господарського впливу на процес оцінки інноваційного розвитку та використано систему показників, що визначають наявність інноваційного потенціалу для забезпечення можливості створення інноваційної продукції, соціального та економічного розвитку промислового підприємства. Таким чином, відсутність ефективної інноваційної політики у промисловості призводить до наступних негативних наслідків [8]:

1. Інноваційна діяльність у промисловості здійснюється хаотично, на окремих підприємствах, які намагаються відповідати вимогам ринку для забезпечення конкурентоспроможності власної продукції. Зокрема, найвищу інноваційну активність демонструють експортно-орієнтовані галузі промисловості, такі як машинобудування (в середньому за 2006 – 2012 рр. частка підприємств галузі, що займалися інноваційною діяльністю, у загальній кількості промислових підприємств галузі становила 21,6%), хімічна та нафтохімічна промисловість (20,4%), металургія (13,9%) та підприємства виробництва коксу та нафтопродуктів (33,6%).

2. Низькі обсяги фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств, які у 2012 р. зросли проти 2009 р. лише на 1,2% та склали 8045,5 млн грн. Найбільш масштабне скорочення фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств за 2006 – 2012 рр. відбулось у 2009 р. і становило 33,7% порівняно з 2008 р. Зменшення фінансування інноваційної діяльності підприємств промисловості відбулось за рахунок як власних коштів (на 28,8% у 2009 р. проти 2008 р.), так і кредитних ресурсів (на 76,7% у 2009 р. проти 2008 р.).

3. Немоżliвість концентрації фінансово-економічних та інтелектуальних ресурсів на перспективних напрямках інноваційного розвитку промисловості, що може призвести до диспропорцій в технологічній структурі промислового комплексу, коли розвинутими є не пріоритетні високотехнологічні галузі, а сировинні, які не забезпечуватимуть якісного економічного зростання, а також до зниження ефективності роботи інших галузей.

4. Зниження рівня інноваційності підприємств. Серед промислових підприємств, що реалізують інноваційну продукцію, більшість займається реалізацією продукції, яка є новою лише для підприємства. Так, у 2007 р. реалізацією інноваційної продукції, що є новою для ринку, займалось 420 промислових підприємств проти 743 господарюючих суб’єктів, які реалізовували продукцію, яка була новою лише для підприємства, у 2008 р. це співвідношення становило 322 та 792 підприємства, у 2009 р. – 288 та 816 підприємств, у 2010 р. – 270 та 812 підприємств.

Організаційні елементи механізму ефективного функціонування промислових підприємств

Вид синергії	Форми створення і реалізації
Політична	Об'єднання „особливих відносин” окремого бізнесу і переклад даних відносин на вищий рівень. Використання „особливих відносин” корпорації для підтримки окремого бізнесу за межами їх можливостей.
Фінансова	Створення єдиного „бюджету розвитку” і використання його засобів для корінної зміни положення окремого бізнесу.
Маркетингова	Стратегічний маркетинг для бізнесу, ідентифікація нових напрямів діяльності бізнесу і нових ринків, допомога у виходу на нові ринки.
Виробнича	Ідентифікація виробничих можливостей і організація взаємних постачань для більшого завантаження потужностей.
Інноваційна	Ідентифікація і розповсюдження технологічних ноу-хау і провідних систем у середині корпорації.
Кадрова	Створення команди фахівців з різноманітними здібностями і досвідом. Ротація кадрів між підрозділами корпорації. Залучення особливо цінних спеціалістів перспективами кар'єрного зростання і надійності великої корпорації.

5. Невідповідність створюваних в Україні інтелектуальних та науково-технічних продуктів потребам вітчизняної промисловості, що обумовлено дисбалансом розвитку секторів науки. Головною причиною таких диспропорцій є неефективна система розподілу фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок (НДДКР) за науковими секторами. Традиційно найбільший обсяг фінансування спрямовується на НДДКР академічного та галузевого секторів науки (середні частки яких у загальному фінансуванні НДДКР за 2006 – 2012 рр. становили 30,5% та 55,2% відповідно). Але, в умовах дефіциту власних фінансових ресурсів у підприємств та нерозвиненості фінансово-економічної складової національної інноваційної системи не менш важливою є фінансова підтримка НДДКР. Натомість на фінансування НДДКР, що здійснювались у заводському секторі, у 2006 – 2010 рр. у середньому припадало 8,1% від загального обсягу фінансування НДДКР. Через відсутність зв'язків між промисловістю та галузевим науковим сектором на тлі поглиблення розриву між промисловістю і сектором вищої освіти, результати досліджень якої могли б знайти своє практичне використання у виробництві, подальший розвиток та використання результатів науково-дослідної бази промисловості вбачаються сумнівними.

6. Проблема матеріалізації інновацій, що полягає у неможливості здійснення промисловими підприємствами України достатніх витрат на впровадження інновацій у виробничі процеси та доведення їх до серійного виробництва внаслідок фінансової неспроможності, відсутності державної підтримки та недостатньої мотивації.

7. Закріплення наздоганяючої моделі інноваційного розвитку промисловості, що ґрунтується на суто споживацькому ставленні підприємств до придбаних, зокрема, з-за кордону, інтелектуальних продуктів та призводить до технологічної залежності України від

розвинутих країн [9]. Про це свідчать значний обсяг виплат та стабільно низька частка надходжень від розпорядження українськими підприємствами об'єктами інтелектуальної власності (ОІВ) за участю іноземних контрагентів.

8. Відсутність контролю за придбанням нових технологічних досягнень, що актуалізує проблему якості придбаних інновацій. Сьогодні в Україні відсутнє державне регулювання передачі технологій, створених приватними авторами (винахідниками), при здійсненні міжнародної торгівлі. Законом України „Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій” від 14.09.2006 р. № 143-V лише передбачено контроль з боку держави за придбанням технологій, на купівлю або використання яких виділяються державні кошти.

9. Нерозвиненість інноваційної інфраструктури, що перешкоджає створенню національної інноваційної системи України, яка б відповідала сучасним ринковим вимогам та давала б можливість налагодити завершений цикл інноваційної діяльності в промисловості – від створення інновацій до впровадження їх у виробництво.

10. Низький рівень технологічної готовності промислових підприємств в Україні, що є наслідком недоступності новітніх технологій для вітчизняних підприємств та полягає у недостатньому рівні сприйняття технологій підприємствами, зокрема, внаслідок використання застарілого обладнання у виробничих процесах. Так, за показником „Технологічна готовність” Україна згідно із звітами Всесвітнього економічного форуму про Глобальну конкурентоспроможність займала 65 місце (із 134) у 2008 / 2009 рр., 80 місце (із 133) у 2009 / 2010 рр. та 83 місце (із 139) у 2011 / 2012 рр. Негативна динаміка спостерігалась за такими показниками як „Сприйняття новітніх технологій підприємствами” (80, 97, 92 та 82 місця у 2008 / 2009 рр., 2009 / 2010 рр., 2010 / 2011 рр. та 2011 / 2012 рр.

відповідно) та „Доступність новітніх технологій” (82, 90 та 96 місця у 2008 / 2009 рр., 2009 / 2010 рр., 2010 / 2011 рр. та 2011 / 2012 рр. відповідно).

11. Неефективний розподіл промисловими підприємствами фінансових ресурсів, що спрямовуються на інноваційну діяльність. Найбільша частка фінансових ресурсів, що вкладаються в інноваційну діяльність промислових підприємств, спрямовувалась на придбання машин та обладнання (62,9% у середньому за 2006 – 2010 рр.), тоді як на власні дослідження і придбання нових технологій витрачалось значно менше коштів (у середньому за аналізований період 11,8% та 2,5% відповідно).

Висновки з даного дослідження. Прийняття рішень у сфері впровадження інновацій має ґрунтуватися на досягненні балансу між поточними потребами виробничої сфери та реалізацією стратегії довгострокового лідерства в інноваційній сфері. Для вирішення цього завдання постає потреба в розробці науково-методичного підходу до адаптивного інноваційного розвитку виробничих можливостей підприємства, який повинен бути доведений до рівня оптимізаційних економіко-математичних моделей, що дозволяє здійснювати обґрунтування вибору виробничих інновацій для впровадження як на основі критерію одержання безпосереднього економічного ефекту за рахунок підвищення ефективності виробничої сфери, так і на основі критерію підвищення показника інноваційного розвитку (порівняно з конкурентами). У моделях повинні враховуватися як наявні фінансові можливості підприємства, так і тенденції розвитку ринку. Цей підхід може використовуватися для вибору і календарного планування впровадження виробничих інновацій з метою адаптації до рівня інноваційного розвитку виробництва у конкурентів, потреб ринку, виробничих потреб підприємства, а також для формування у підприємства можливостей реагування на майбутні зміни ціни і попиту на вироблену продукцію.

Література

1. **Гец В. М.** Інноваційні перспективи України / В. М. Гец, В. П. Семиноженко. – Х. : Константа, 2006. – 272 с. 2. **Гринько Т. В.** Управління розвитком інноваційної діяльності підприємств: моногр. / Гринько Т. В., Григор'єва О. Е., Приз О. В., Федорова В. А., Ходак О. В. – Дніпропетровськ : Вид-во Маковецький Ю. В., 2008. – 304 с. 3. **Задоя А. А.** Основи економіки : учеб.посіб. / А. А. Задоя, Ю. Е. Петруня. – К. : Вища шк. ; Знання, 1998. – 478 с. 4. **Кіндзерський Ю. В.** Економічний розвиток і трансформація промислової політики у світі: уроки для України / Ю. В. Кіндзерський // Економіка України. – 2010. – № 6. – С. 14–22. 5. **Космидайло І. В.** Проблеми інноваційного розвитку в Україні та шляхи їх вирішення // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 2 (68). – С. 20–27. 2006. – 272 с. 6. **Мазур О. А.** Технологічні парки. Світовий та український досвід / О. А. Мазур, В. С. Шовкалюк. – К. : Вид-во „Прокбизнес”, 2009. – 70 с. 7. **Паршина О. А.** Наукова концепція управлін-

ня конкурентоспроможністю промислової продукції / О. А. Паршина // Науковий вісник Національного гірничого університету. – Дніпропетровськ : ДВНЗ „НГУ”, 2011. – № 3. – С. 143–148. 8. **Собкевич О. В.** та інш. Промислова політика як чинник післякризового відновлення економіки України / О. В. Собкевич. – К. : НІСД, 2012. – 41 с. 9. **Федулова Л.** Концептуальні засади державної регіональної промислової політики в умовах інноваційного розвитку // Стратегічні пріоритети. – № 1 (6). – 2008. – С. 113.

Залунін В. Ф. Інноваційні механізми ефективного функціонування підприємств різних галузей промисловості

У статті уточнено понятійний апарат в області управління, інновацій, інноваційної діяльності, обґрунтовано ефективність використання інноваційних систем в управлінні підприємствами різних галузей промисловості, проаналізовано організаційні елементи механізму ефективного функціонування промислових підприємств приведено перелік негативних наслідків, які є причиною відсутності ефективної інноваційної політики в промисловості.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, підприємство, галузі промисловості.

Залунин В. Ф. Инновационные механизмы эффективного функционирования предприятий разных отраслей промышленности

В статье уточнен понятийный аппарат в области управления, инноваций, инновационной деятельности, обоснована эффективность использования инновационных систем в управлении предприятиями разных отраслей промышленности, проанализированы организационные элементы механизма эффективного функционирования промышленных предприятий приведен перечень негативных последствий, которые являются причиной отсутствия эффективной инновационной политики в промышленности.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, предприятие, отрасли промышленности.

Zalunin V. F. Innovative Mechanisms of Effective Functioning of Enterprises of Different Industries of Industry

In the article a concept vehicle is specified in area of management, innovations, innovative activity, efficiency of the use of the innovative systems is grounded in a management the enterprises of different industries of industry, the organizational elements of mechanism of the effective functioning of industrial enterprises are analysed the list of negative consequences which are reason of absence of effective innovative policy in industry is resulted.

Key words: innovations, innovative activity, enterprise, industries of industry.

Стаття надійшла до редакції 15.08.2013

Прийнято до друку 30.08.2013